

Győr vármegye

Hajdani vármegyéink

Győr a történelmi Magyarország és a Dunántúl egyik legkisebb területű vármegyéje volt. Az 1381 km északon Pozsony, keleten Komárom, délen Veszprém, nyugaton Sopron és Moson vármegyék fogták közre.

Felszíne alig haladta meg a 100 métert, hiszen tulajdonképpen három „sziget” képezte a vármegye területét. A legészakibb- és a legalacsonyabb- a Duna bal partján terült el egészen a Csiliz folyóig; innen kapta a nevét: Csiliköz. Délebbre haladva a térképen folyamatosan emelkedő síkságot és újabb folyóközöket találunk. Az Öreg-Duna és a Mosoni-Duna között a Szigetköz terül el, aminek a magassága már helyenként megközelíti a 120 métert. A Rába és a Rábca közti terület Tóközként vált ismertté és közel 140 méter volt a tengerszinttől számított magassága.

Mínthogy nemcsak ebből a felsorolásból, hanem a vármegye címeréből is kitűnik, a folyók fontos szerepet játszottak az itt élők életében. Itt nem elsősorban a folyók áldásos tevékenységére gondolok, hiszen a Duna 1886-ban megkezdődő szabályozása előtt bizony alaposan meggyűlt az emberek baja az árvízzel. Ennek talán Győr hajdani lakói lennének a legjobb elmondható, ugyanis a város a három folyó találkozásánál komoly veszélyeknek volt kitéve. Hogy mennyire nem lapos ez a terület, azt jól muttatta a vármegye déli területeire benyúló szentmártoni dombcsoport, ami a Bakony legészakibb tagja. Hogy mennyire nem jelentéktelen ez a terület azt az bizonyítja, hogy a

dombcsoport egyik tagján emelkedik Panonhalma apátsága.

A szellemi gazdagság kárpótolta azokat, akik valami kis ásványkincsben reménykedtek. Annál több viszont a vármegye területén a szántóföld és a rét. A mezőgazdaságnak a terület éghajlata nagyon kedvezett, hiszen a kontinentális éghajlat nagy nyári melegek és a nagy téli hidegek; a viszonylag bőnek mondható, 600 mm-es csapadék lehetővé tette az agrárkultúra fejlesztését. Az itt élők elsősorban különböző gabonanö-

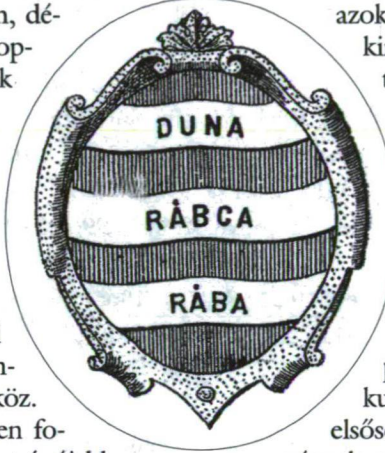
vények termelésével foglalkoztak. A múlt századi filoxérajárvány az amúgy is csekély szőlőállományban súlyos károkat okozott.

Az itt lakó népesség összetétele a következőképpen alakult:

1787	1881	1910	1930
115 614	109 493	91 995	154 587
34,4 fő/km ²	84 fő/km ²	62 fő/km ²	66 fő/km ²

A népesség nemzetiségi megoszlását vizsgálva megfigyelhetjük, hogy az 1891-ben a második legnépesebb vármegyében 96 százalék körül mozgott a magyarok; 2,4 százalék körül a németek számaránya, a pár száz fős egyéb nemzetiségről nem beszélve. A lakosság felekezeti helyzete már valamivel változatosabb: az itt élők 75 százaléka római katolikus, 13 százalékuk evangélikus, 6 százalékuk lutheri hitvallású, 5 százalékuk pedig zsidó.

A három szolgabírói járásból és egy szabad királyi városból álló vármegyében a lakosság kevesebb, mint $\frac{1}{4}$ -e nem tudott

2000/XII. 5–6.

sem írni, sem olvasni. Ez az arány a keleti vármegyékhez képest jónak volt mondható.

A vármegye története

... egészen a kőkorszakig nyúlik vissza, s az itt talált leletek egyértelműen bizonyítják, hogy a terület kedvezett az emberi megtelepedésnek. A kelták egyik központja a mai Győr helyén volt, ami az Kr. u. I. századtól Arrabona néven Pannónia provincia fontos részévé vált. Ezt nemcsak az itt szolgált légiók halottainak sírkövei mutatják, hanem a négy ránk maradt hadi út is, amelyek Flexum, Bregetium, Savaria és Cimbriana felé szinte behálózták a tartományt. Miután a római légiók sasai és a népvándorlás viharai elvonultak a terület felől, egy új, nagy nép érkezett a Kárpát medencébe - és Győr vármegye területére is. Ők az avarok voltak s hogy mennyire fontos szerepet játszottak itt, mi sem mutatja jobban, hogy a nyugat-magyarországi régészeti leletanyagok túlnyomó többsége éppen erről a területről került elő. De nemcsak tárgyaikat, szavaikat is ránk hagyták: Győr elnevezését egyesek az avargyűrűkről származtatják, s példaként felhozzák a város régebbi, oklevelekben szerepel névalakját: Gewr, Girew.

A IX. században megérkező magyarok a terület letelepedésre alkalmasnak találták, s Árpád vezér - a monda szerint - fejedelmi birtokává tette ezt a területet.

Szent István Győrt tette meg a győri püspökség központjának, s jelentős birtokokat ajándékozott az apja, Géza fejedelem által alapított pannonhalmi apátságnak. A birtokadományokból még a győri káptalan és számos főúr is kivette a részét. Többek között Wolfer és Herderich lovagok, akik a Héderváryak ősei lettek. De ilyen nagyobb birtokosok voltak még a mohácsi csata előtt a Hunt-Paznan, Poky, Kanizsay és Péczy családok is.

Árpád-házi királyaink alatt a vármegye a

Német Császársággal folytatott külpolitika aktív részese és szenvedő alanya lett. Így volt ez 1044-ben, amikor Ménfőnél a III. Henrik és Aba Sámuel között keletkezett konfliktust próbálták fegyveres úton rendezni. 1051-ben a Rábca partja újra német és magyar fegyverek zajától volt hangos.

A belső-ázsiai rablóturizmus két évszázaddal később szintén komoly próbatétel elé állította az itt élőket. Mivel Pannonhalma kivételével minden elpusztult, jobb volt elgondolkodni a *szégyen a futás, de hasznos elven* és annak egészségmegőrző hatásán.

Röpke 31 év múlva Ottokár cseh király unta meg a békét, s a Győr várába rakott német őrséggel zavartatta a helyiek nyugalomát. A IV. László által körülküldött véres kard megtette hatását: a vármegye nemessége - a Lóránt nádor vezette királyi sereggel kiverte a németeket az országból.

1443-tól III. Frigyes császár cseh és német katonáinak fosztogatásai borzoltatták Mátyás királynak idegeit, egészen addig, míg az eme kedveskedésnek nem tudván ellenállni - s még jó pár dologtól vezérelve - egészen Bécsig látogatott. S ha már ott járt, találkozott Corvin Jánosnak édesanyjával...

Az ország két, majd három részre szakadása sem igazán kedvezett e terület lakóinak. A Mohácsot követő pártváltogatások után a nemesség túlnyomó része visszatért Ferdinánd hűségére - némi birtokadományért cserébe. S hogy ebből a török is lásson valami hasznot, Bécs felé menet rendre megsarcolta a területet.

A hivatlan látogatók a vármegye nemzetiségi viszonyait is megváltoztatták, akarva-akaratlanul. A kiírtott és megszalasztott magyar és német lakosság helyére megindult a horvátok beáramlása és kezdetét vette a horvát telepek kialakulása.

A fokozódó török veszély miatt Győr fontos szerepet kapott a dunántúli végvári rendszerben. A Duna és a Bécs felé vezető út védelmére megindult a vár fejlesztése és

erősítése. 1594-ben Szinán pasa elfoglalta a várat, hogy aztán négy év múlva visszaadja azt jogos tulajdonosainak.

Az elkövetkezendő bő száz év is igen eseménydús volt. Először 1605-ben Bocskai hadai ostromolták Győrt, majd 1619-ben Bethlen Gábor hadai vették birtokba a várat.

A pusztítások mellett azonban nem szabad megfeledkezni a vármegye szellemi életéről. Már csak azért sem, mert a terület lakosai a számtalan kereskedő és átutazó révén szinte mindig „naprakészek” volt nyugat-európai politikai és szellemi életet illetően. Így nem lehet azon csodálkozni, hogy Luther tanai hamar elterjedtek ezen a területen.

Bécs sikertelen ostroma után közel harminc évre újra hadszíntérré válik a megye: előbb a felszabadító keresztény hadakat kell elviselni, majd a Rákóczi fejedelemségét a Dunántúlon is megszilárdítani akaró kuruc lovasokét is. Több neves generálisuk tette tiszteletét az évente visszatérő portyákon: Béri Balog Ádám, Károlyi Sándor, Bottyán János. Forgách Simonnak Koroncó azonban nem hozott szerencsét: 1704-ben alulmaradt Heister labancaival szemben. A vereség olyan súlyos volt, hogy később hiába aratott győzelmet Vak Bottyán Moson mellett a rác segédcsapatokon, a kurucok kiszorultak a Dunántúlról. 1710-ben Heister parancsára tíz fogoly kuruc főtisztet végeztek ki az áruló Ocskay haláláért.

Lassan elültek a szabadságharc hullámai, ám az itt élőknek még szembe kellett nézni a kolerával: 1709 és 1713 között szinte megfészelt a népesség.

Az újjáépítésben, újjáéledésben a városok fejlődése mellett a rekatolizáció is nagy lendületet vett. Főleg Zichy Ferenc püspöksége alatt épültek azok a barokk templomok – vagy újtották fel őket – amelyeket napjainkban is láthatunk.

A szellemi élet is újra virágzásnak indult. Ezt mi sem bizonyítja jobban, mint az

1769-es soproni színházmegnyitó. (Az épület az ország második kőszínháza volt.) Kismarton és Fertőd is jelentős szerepet kapott a kultúra felvirágoztatásában. Joseph Haydnt híres mecénása, Esterházy Miklós hozatta a „Magyar Versailles”-ba.

A háború elmúlásával a várak és városok falai, erősítései elvesztették jelentőségüket; igazi védelmet már nem tudtak nyújtani. 1809-ben a kismgyeri ütközetet követően a győztes francia csapatok felrobbantották Győr falait.

A refomkorban a vármegye mind kulturális, mind gazdasági értelemben sokat fejlődött. A megye küldöttei például az első között voltak, akik az 1825/26-os országgyűlésen sürgették a magyar nyelv ügyének végleges megoldását.

1848 márciusában a bécsi és a pozsonyi hírek a kereskedők által órák alatt eljutottak a vármegyébe, s hamarosan számtalan helyen megalakultak helyi tanácsok, megkezdődött a nemzetőrség szervezése. A schwechati vereség után izgalmas idők jöttek és megkezdődött a terület feletti uralom cserélgése. Windisch-Grätz 1848. december 27-én foglalja el Győrt, amit csak 1849 májusában sikerül felszabadítani a honvédségünknek. Igaz, alig két hónapra. Bár Kmetty György honvédei Csorna mellett legyőzték Wyss seregét, már nem tudták magakadályozni a készülő császári ellentámadást. Augusztusban még Klapka eljutott Győrig, de hadmozdulatának komolyabb következménye nem volt.

A kiegyezést követően a vármegye gazdasági életében újabb jelentős fejlődés történt. Ennek következtében nőtt a földterületek termelésbe való bevonása, nőtt ezek gépesítettsége, általános ipar és infrastruktúra-fejlődéssel találkozunk. Fontos szerepe volt ebben a Kühne mezőgazdasági gépgyárnak és a magyaróvári akadémiának.

Az első világháború előtti Magyarország egyik miniszterelnöke, Khuen Héderváry

Károly e vármegye szülőtte volt. 1911-ben a Héderváry park egy fája, nevezetesen a „Kond fája” mellé emléktáblát állíttatott. A monda szerint ugyanis Kond István és társai 1393-ban e fa alatt tervelték ki egy merénylet tervét Zsigmond király ellen. Hogy mennyire rosszban sántikáltak, azt fejük hullásával tapasztalhatták meg.

A Párizs környéki békék jelentősen módosították a településszerkezetet. Győr vármegyéttől elcsatolták a Dunától északra fekvő Csiliközt és hozzácsatolták az alig valami területtel rendelkező Sopron és Moson vármegyét.

1924. január elsejével megalakult Győr-Moson-Pozsony k. e. e. vármegye, amelynek XX. századi története egy külön dolgozatot érdemelne.

Felhasznált irodalom

Győr-Sopron. In *Magyarország megyéi*. Budapest, 1984, Kossuth.

SZEGHALMY GYULA: *Dunántúli vármegyék*. Budapest, 1938.

FRISNYÁK SÁNDOR: *Magyarország történeti földrajza*. Budapest, 1990, Nemzeti Tankönyvkiadó.

Pallas nagylexikon. Budapest, 1902.

